

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАСЫЛЫМ

www.kazhu.kz

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ОРЫС МЕКТЕБІНДЕ

КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА В РУССКОЙ ШКОЛЕ

РЕСПУБЛИКАНСКОЕ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИЗДАНИЕ

ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫНЫҢ СӘУЛЕТКЕРІ

Суретте: Ақтөбе қаласындағы С.БӘЙШЕВ атындағы облыстық әмбебап ғылыми кітапханасында Әйтеке би аудандық орталықтандырылған кітапхана ұжымымен бірлесе отырып “Оқитын өлке” акциясы аясында ақын Қуандық Шаңғытбаевтың 90 жылдық мерейтойына арналып өткізілген поэзия кешінен көрініс.

(Жалғасы келесі бетте).

Адамға екі нәрсе тірек тегі:
Бірі – тіл, бірі – ділің жүректегі.
Жүсіп БАЛАСАҒҰНИ.

ISSN 2410-6690

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ОРЫС МЕКТЕБІНДЕ

*Казахский язык и литература
в русской школе*

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАСЫЛЫМ

2001 жылдың
қаңтар айынан
бастап шығады

4/2015 СӘУІР

«Білім және
Ғылым»
жауапкершілігі
шектеулі
серіктестігінің
ай сайын
шығатын
республикалық
ғылыми -
педагогикалық
журналы

РЕСПУБЛИКАНСКОЕ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ
ИЗДАНИЕ

АҚЫЛДАСТАР АЛҚАСЫ:

**Жаңылхан АДАМБАЕВА, Рақыш ӘМІРОВ, Берікжан
ӘЛМҰХАМБЕТОВ, Шәмша БЕРКІМБАЕВА, Роза
БАТТАЛ, Әлімхан ЖҮНІСБЕК, Қарлығаш ЖҮНІСХАНОВА,
Мәрия КӨПЖАСАРОВА, Қайсар ҚАДЫРҚҰЛОВ, Ольга
МЫРЗАГЕЛДИНОВА, Фаузия ОРАЗБАЕВА, Күлпәш
САРИЕВА, Пиалаш СҮЙІНКИНА.**

Қазақстан Республикасының
Ұлттық кітапханасы
сыйлық дана

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

Мұғалімдерге көмек

Қарлығаш ТАГИМАНОВА.	Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудағы басты мақсаттар.....	3
Назира КЕКІЛБЕКОВА.	Пунктуацияны оқытудың жолдары.....	9
Әшіркүл АХМЕТОВА.	Сынақхаттар жүргізу арқылы оқушылардың сауаттылығын арттыру.....	15

Тиімді әдіс – баршаға ортақ

Гүлмира ҚАСЕНОВА.	Оқыту мен оқудағы диалогтік әдістің тиімділігі.....	20
-------------------	---	----

Әдістеме әлемінде: қазақ әдебиеті

Еркін ШЕРИЯЗДАНОВ.	Сүйінбай Аронұлы. «Жаксы мен жаман адамның қасиеттері».....	25
Айжан НҰРМАҒАНБЕТОВА.	Бейімбет Майлиннің «Айт күндері» әңгімесін оқыту.....	29

Әдістеме әлемінде: қазақ тілі

Алмагүл СЕЙТАХМЕТОВА.	Қыс. Зат есім.....	32
Сәуле БАЛЖАНОВА.	Баспасөз – өмір айнасы.....	36
Раушан РЫСҚҰЛОВА.	Қазақ халқының салт-дәстүрлері – ұлттық мұрамыз.....	41
Бақыт ЕРЖАНОВА.	Киімдерге қатысты тыйым сөздер.....	46
Тамара ТАШЕВА.	Көкшетау өңірі.....	49
Жаннагүл ЖҰЛҚАШЕВА.	Тіркесті сөздер.....	53
Тана АМАНЖОЛОВА.	Тіл үйрену – өмір талабы.....	59
Майрагүл АЙТПАЕВА.	Әбілхан Қастеевтің туындылары.....	64
Мейрамгүл ЖАКЕНОВА.	Қазақстанның астаналары.....	68
Гүлсара МҰҚАНОВА.	Зат есімнің тәуелденуі.....	73
Айгүл ЖҮНІСОВА.	Кім көп біледі?	77
Роза БЕКЕШОВА,		
Роза ОМАРОВА.	Спортпен әуестену.....	83
Нұргүл ҚАЙДАРОВА.	Мектеп асханасы.....	89
Раушан ЖАҚСЫҒҰЛОВА.	Радионың маңыздылығы.....	93
Ұмсынай ҚАЙЫРЖАНҚЫЗЫ.	Бәйтерек – Астананың символы.....	95
Роза АЙЗАХМЕТОВА.	Отырарлық ғалым.....	98

Білім негізі – бастауышта

Күнсұлу МУРНИКОВА.	Математика сабағында.....	101
Гүлнұр ҚАЙЫПОВА.	Қалалар.....	103
Зера ШІЛДЕБАЕВА.	Ертіс өзені.....	106
Мереке ИБРАИМОВА.	Үй жануарлары.....	112

Білім сынағында

Айғаным АЙШИКОВА.	Қазақ тілі пәнінен 8-сыныпқа арналған нәтиже сабақ тапсырмалары.....	116
Бибігүл ТӨЛЕГЕНОВА.	Денгейлік тапсырмалар.....	127

Литературный вечер

Асемгуль АСАЙБЕКОВА,		
Наталья НАТКЕ.	Жемчужина севера.....	133

Тіл тағдыры – ел тағдыры

Гүлсім БАЙМҰХАМБЕТОВА.	Өзге тілдің бәрін біл, Өз тілінді құрметте.....	139
------------------------	---	-----

мүмкіндікті, өзін қоршаған түрлі жағдайларға тез икемделіп қана қоймай, оларды керекті бағытына шығармашылықпен бұра білу қабілетін де қажет етеді. Шығармашылықпен жұмыс істей алатын адамдар қоғам талаптарына тез бейімделе алады, табысқа жетуге мүмкіндігі мол, ең бастысы, ешкімге тәуелді болмай, дербес өмір сүреді. Ондай азаматтардың өсіп-қалыптасуына мектеп көмектесе алады. Шығармашыл, шешімшіл, тәуекелшіл жастарды тәрбиелеу – тек тіл мен әдебиет пәні мұғалімдерінің міндеті емес, сондай-ақ, барлық білім саласында жүрген қызметкерлердің алдында тұрған мақсат.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қ.Әбдібекқызы. «Оқушылардың көркем шығармашылық қабілетін дамыту». А., «Рауан», 1994.
2. Қ.Қадашева. «Қазақ тілін оқыту әдістемесі». А., «Мұрагер», 2005.
3. Послание Президента РК 2014 года «Казахстанский путь – 2050: единая цель, единые интересы, единое будущее».

**Назира КЕКІЛБЕКОВА,
Шымкент қаласындағы
Хамза атындағы**

№42 орта мектептің мұғалімі.

ПУНКТУАЦИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Бастауыш сынып оқушыларының мәтіннің тыныс белгісін еркін қоюын қамтамасыз ету үшін мұғалімнің

пунктуациялық іскерлігі болуы тиіс. Ондай іскерлікті пунктуацияны оқыту әдістемесі қарастырады.

Бастауыш сыныпта пунктуацияны оқытудың мақсаты — оқушылардың пунктуациялық сауаттылығын, жазуда тыныс белгісін дұрыс қою іскерлігін қалыптастыру. Сауаттылық екі түрлі болады: толық және біршама сауаттылық. Толық сауаттылық — пунктуациялық норманы толық игеру, ал біршама сауаттылық — пунктуациялық ережелердің белгілі бір бөлігін игеру. Бастауыш сыныпта біршама сауаттылық қалыптасты. Біршама сауаттылық деңгейін оқылатын пунктуациялық ережелердің саны мен бағалау нормасының талабы айқындайды. Бастауыш сыныпта пунктуацияны оқытуда: танымдық және практикалық мақсат қойылады.

Танымдық мақсат:

Пунктуациялық норманы меңгеру үшін пунктуациялық іскерлікті қалыптастыратын пунктуациялық білім қажет. Атап айтқанда:

- пунктуациялық, тыныс белгісінің қызметін ашу;
- пунктуацияның негізгі единицасымен таныстыру;
- тыныс белгілерінің қойылу себептерін білу;
- бағдарламадағы пунктуациялық ережелерді меңгеру.

Практикалық мақсат:

- оқушылардың пунктуациялық қырағылығын дамыту;
- оқылған ережелерге сай белгілерін қоя білуге үйрету;

- тыныс белгісін қойып, оны дәлелдеу;
- тыныс белгісінен кеткен қатені тауып, оны түзетуге үйрету.

Пунктуация: логикалық, синтаксистік және интонациялық ұстанымдарды басшылыққа алады. Қазіргі пунктуация негізінен семантика-грамматикалық ұстанымға негізделеді. Бұның компоненттері — сөйлемнің мағынасы мен грамматикалық құрылысы (А.Әбілқаев).

Жеке әдістемелік ұстанымға пунктуацияның синтаксистік құрылымы жатады. Құрылымына қарай бір сөзді (қаратпа, қыстырма сөздердің тыныс белгісі: Кел, балалар, оқылық), сөз тіркесі және сөйлем, мәтін ыңғайында келеді. Тыныс белгісін қоюда мағыналық бөлшектің морфологиялық (одағай, шылау) синтаксистік (үш құрамды, сөйлемдер, қаратпа, қыстырма, бірыңғай мүше, т.б.) дыбыстың, интонациялық, мағыналық ерекшелігі (себеп, қарама-қарсылық) болады.

Тыныс белгісі бір ережеге сай қойылады. Әрбір пунктуациялық ережеге тыныс белгісімен бөлінетін мағыналы бөлшек сай келеді. Тыныс белгісін қоюда позитивті және негативті жағдайлар болады. Мысалы: бірыңғай мүшелердің арасына үтір қойылу керек (позитив) егер олар шылаулармен (және) байланысса, (негатив) қойылмайды. Пунктуациялық ұғымдарға: тыныс белгілері, тыныс белгілерінің қызметі, пунктуациялық-мағыналық бөлшек, тыныс белгісін қоюдағы белгілер, пунктуациялық норма, пунктуациялық қате жатады.

Пунктуациялық норма - ережеге байланысты тыныс белгісін қою және қажет болмаса қоймау. Асан – оқушы. Сызықшаның қойылуы пунктуациялық норма, егер қойылмаса нормадан ауытқу. Тыныс белгісі – жазуда қолданылатын графикалық тәсіл.

Пунктуациялық қырағылық – сөйлемнен тыныс белгіні қажет ететін мағыналық бөлшекті таба білу. Ол үшін жаттығу жұмыстары жүргізіледі. Пунктуациялық қате – тыныс белгісінің дұрыс қойылмауы.

Бастауыш сыныпта пунктуациялық іскерліктің мынадай түрлері қалыптасуы қажет:

- коммуникативтік единицаны, мағыналық бөлшекті (тыныс белгісін керек ететін) таба білу;
- өтілген ережеге сай тыныс белгісін қоя білу;
- тыныс белгісінің қойылу себебін дәлелдей алу;
- лепті сөйлемді жай сөйлемнен бөле алу;
- интонацияның түрін ажырата білу;
- автор сөзін басқа біреудің сөзінен ажырата білу;
- пунктуациялық талдау жасай білу.

Пунктуацияны оқытуда бастауыш сыныпта негізінен мұғалімнің сөзі, әңгіме, бақылау, талдау, оқушылардың өз бетімен жұмысы, салыстыру, ауыстыру, пунктуациялық талдау, т.б. әдіс, тәсілдер қолданылады. Пунктуациялық талдау толық (сөйлемдегі барлық тыныс белгісіне тоқталу), не ішінара (бір ғана тыныс белгіге тоқталу) жүргізілуі мүмкін.

Пунктуациялық талдауда:

- тыныс белгісі аталады, қызметі айқындалады;
- мағыналық бөлшек оқылады, тыныс белгісі қойылады.

Пунктуациялық іскерлікті қалыптастыруда орындалатын жаттығудың маңызы зор. Жаттығуларға: көшіріп жазу (тыныс белгісін қойып), диктант (белгілі бір тыныс белгісіне қарай) схема арқылы сөйлем құрау, тыныс белгісін қою (құрмалас сөйлемдер құрау) шығармашылық жұмыс (мазмұндама, шығарма жаздырту, тыныс белгісін қойдыру, себебін айтқызу, мәнерлеп оқыту, интонациясын дұрыс қойып оқу), техникалық құралдарды пайдалану (эпидиаскоп арқылы сөйлемді тақтаға түсіріп, оқушыларға тыныс белгісін қойдырту), т.б. жатады.

Бастауыш сынып тәжірибесінде пунктуациялық қатенің үш түрі кездеседі:

1) тыныс белгісін қоймай кету; 2) тыныс белгісін артық қою; 3) тыныс белгісінің қайсысын қоюды білмеу;

Оның себептері:

- пунктуациялық нормасын білмеу;
- мағыналық бөлшектің белгілерін білмеу;
- сөйлемге синтаксистік талдау жасай алмау;
- тыныс белгісінің қызметін білмеу; т.б.

Тыныс белгісінен кеткен қатені есепке алу. Оқушының дәптері тексеріліп, қате кеткен жердің асты сызылады, дәптердің шетіне белгісі қойылады. Оны не мұғалім түзетеді (егер өтілмеген ережеге байланысты болса), немесе, оқушы өзі ізденіп түзетеді. Тыныс белгісінен жіберілген қатені есепке алу мұғалімнің тиімді жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Мұғалім жалпы сыныпқа тән қателерді бір бөлек, жеке оқушының қатесін бір бөлек тізеді.

Пунктуациялық қатемен жұмысты мұғалім алдынала жоспарлайды. Ол мынандай элементтерде тұруы

мүмкін: дәптерді тексеру, есепке алу қағазын толтыру, сабақ жоспарын жасау. Сабақтың мақсаты тексерілген жұмыстың (бақылау диктаны, тіл дамыту жұмысы, т.б.) сипатына байланысты болады. Осыған орай пунктуациялық қатемен жұмысты жүргізу әдістемесінің 3 түрі болады:

- 1) жаттығу орындауда кеткен қателермен жұмыс;
- 2) бақылау диктантынан кеткен қателермен жұмыс;
- 3) мазмұндама, шығарма жұмыстарынан кеткен қателермен жұмыс.

Сонымен, қорыта айтқанда, пунктуация – сөйлемді және мәтінді коммуникативтік единицаларды жазуда мағыналық бөліктерге бөлудің графикалық тәсілі. Осыған орай пунктуациялық норманы теориялық тұрғыдан меңгерудің маңызы зор. Тыныс белгілерін дұрыс қоя білу – сауаттылықты арттырады, әрі синтаксисті жете меңгеруге көмектеседі. Тіліміздегі сөздер синтаксистік қызмет атқару үшін, сан алуан байланысқа түседі. Сол байланыстарды мағыналық жағынан дәл ажыратып тұратын – тыныс белгілері, тыныс белгілерін «оқудың нотасы» дейтін себебіміз де сондықтан. Олай болса, әрбір тыныс белгісі – сөйлемнің мағынасын айқындаушы көрсеткіш.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1) Р.Сыздық. «Қазақ тілінің анықтағышы». Астана, 2000.
- 2) Ф.Мұсабекова. «Қазіргі қазақ тілінің пунктуациясы». А., 1991.
- 3) М.Балақаев, Т.Қордабаев. «Қазіргі қазақ тілінің грамматикасы». А., 1971.
- 4) К.Аханов. «Тіл білімінің негіздері». А., 2003.